

**SOPEUTUVAN JA ONGELMAKÄYTTÄYTYMISEN JATKUVUUS
SEKÄ SUKUPUOLIEROT 4-5-VUOTIAILLA**

Paavilainen Minna
Pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Psykologian laitos
Marraskuu 2000

Sopeutuvan ja ongelmakäyttäytymisen jatkuvuus sekä sukupuolierot 4-5-vuotiailla

Tekijä: Minna Paavilainen

Ohjaaja: Prof. Paula Lyytinen

Psykologian pro gradu-tutkielma

Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos

Marraskuu 2000

38 sivua

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa selvitettiin sopeutuvan ja ongelmakäyttäytymisen jatkuvuutta sekä sukupuolieroja 4-5-vuotiailla lapsilla. Tutkimus kuuluu osana Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella käynnissä olevaan varhainen kielen kehitys ja geneettinen dysleksiariski- pitkäaikais tutkimukseen. Tämän tutkimuksen otos (115) koostui keski-suomalaisista lapsista, joita tutkittiin sekä 4- että 5-vuotiaana. Tutkimusmenetelmänä käytettiin BASC:n strukturoitua kyselylomaketta. Sekä sopeutuva käyttäytyminen että eksternaalinen ja internaalinen ongelmakäyttäytyminen osoittivat vahvaa jatkuvuutta. Internaalinen käyttäytyminen oli pojilla jatkuvampaa kuin tytöillä. Eksternaalista käyttäytymistä esiintyi 5-vuotiaana pojilla enemmän kuin tytöillä, mutta internaalisen käyttäytymisen esiintyvyydessä ei löytynyt sukupuolieroja. Pojilla esiintyi 5-vuotiaana tyttöjä enemmän aggressiota, tarkkaavuuden ongelmia ja somatisaatiota. Tytöt taas olivat sekä 4- että 5-vuotiaana poikia sopeutuvaisempia ja 4-vuotiaana parempia sosiaalisilta taidoilta kuin pojat. Yhden käyttäytymisongelman esiintyminen liittyi useamman käyttäytymisongelman esiintymiseen sekä 4- että 5-vuotiaana.

Avainsanat: sopeutuva, eksternaalinen ja internaalinen käyttäytyminen, jatkuvuus, sukupuolten väliset erot.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
2. MENETELMÄ	10
2.1. Tutkittavat	10
2.2. Lasten käyttäytymisen arviointimenetelmä.....	10
2.3 Aineiston analyysi	12
3. TULOKSET	13
3.1. Käyttäytymisskaalojen keskiarvojen vertailu.....	13
3.2. Lasten käyttäytymisen jatkuvuus ikävälillä 4-5 vuotta sekä sukupuolierot jatkuvuudessa	14
3.3. Käyttäytymisskaalojen väliset interkorrelaatiot	16
3.4. Sukupuolten väliset erot sopeutumisessa ja ongelmakäyttäytymisessä sekä eksternaalisessa ja internaalisessa käyttäytymisessä.....	17
3.5. Sukupuolierot käyttäytymisskaaloissa	18
4. POHDINTA	23
LÄHTEET	29

1. JOHDANTO

Kehityksen jatkuvuus ja epäjatkuvuus. Sekä jatkuvuuden että epäjatkuvuuden esiintyminen läpi elämän on ihmisen kehitystä koskeva peruspiirre. Molemmat ovat todennäköisesti muutoksen piirteitä ja jommankumman todentuminen riippuu organismin kehityksen edellytyksistä yhtä paljon kuin kontekstista (Lerner, 1998). Kuinka hyvin aikaisempi käyttäytyminen ennustaa myöhempää käyttäytymistä, mikä muuttuu kehityksen edetessä ja mikä pysyy samana ovat keskeisiä kysymyksiä sekä kehityspsykologiassa että lasten psykopatologiassa (Campbell, 1990).

Kun asiat pysyvät samana (Lerner, 1986), tai kun ihmisen kehitys nähdään prosessina, joka etenee vähittäin ilman suuria muutoksia (Shaffer, 1994), puhutaan *jatkuvuuden olemassaolosta*. Jatkuvuudella tarkoitetaan käyttäytymisen tai persoonallisuuden samankaltaisuutta läpi ajan (Campbell, 1990). Jatkuvuus ei ole yksistään samanlaista toimintaa käyttäytymisessä, vaan se sisältää jatkuvuutta kehitysprosesseissa (Loeber, 1982; Sroufe & Rutter, 1984) ja siihen vaikuttavat yksilön fyysinen kypsyys, kognitiivinen kehitys ja mahdollisuudet. Jos taas asiat muuttuvat (Lerner, 1986) ja kehityksessä tapahtuu äkkinäisiä muutoksia (Shaffer, 1994) puhutaan *epäjatkuvuuden olemassaolosta*. Epäjatkuvuus viittaa pysymättömyyteen käyttäytymisessä tai persoonallisuuden piirteissä (Campbell, 1990).

Jatkuvuutta läpi kehityksellisten muutosten voidaan ennustaa arvioimalla lapsen toimintaa lapsen kohdatessa jokaisessa kehityksen vaiheessa yleisiä tehtäviä tai haasteita (Waters & Sroufe, 1983). Kehitykselliset muutokset tarkoittavat, että käyttäytyminen ilmaistaan eri tavalla (esimerkiksi vauvan levottomuus muuttuu esikouluikäisen juoksemiseksi ja hyppimiseksi) ja siksi mitataan eri tavalla (Campbell, 1990; Sroufe & Jacobvitz, 1989). Kehitykselliset muutokset voivat muuttua kvantitatiivisesti tai kvalitatiivisesti ja ne voivat olla myös sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia. Joissakin tapauksissa kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten muutoksien jaksot vuorottelevat. Esimerkiksi 7-vuotias lapsi muistaa enemmän asioita ulkoa kuin 4-vuotias (kvantitatiivinen muutos), mikä voi johtua lapsen luokittelustrategioiden kehittymisestä (kvalitatiivinen muutos) (Miller, 1983).

Kvantitatiivinen muutos sisältää eroja psykologisen prosessin tai tekijän määrässä, tiheydessä, suuruudessa tai laajuudessa (Lerner, 1986). Muutokset näkyvät esim.

pituudessa ja painossa (Lerner, 1986). Kvantitatiivinen muutos viittaa kehityksessä lisääntyneeseen kapasiteettiin, vaikkakin alla olevat prosessit ja avoin ilmiasu pysyvät samana (Campbell, 1990). *Kvalitatiivinen muutos* viittaa muutoksiin laadussa tai tyyppissä (Miller, 1983). Muutos viittaa kehityksessä uudelleen organisoitumiseen ja muutokseen käyttäytymisessä (Campbell, 1990). Puhutaan, että henkilöllä on jokin uusi ominaisuus tai piirre (Lerner, 1986).

Vaikka muutos ja uudelleen organisoituminen ovat ominaisia sosiaaliselle ja kognitiiviselle kehitykselle, on myös todisteita joidenkin käyttäytymispiirteiden pysyvyydestä (Campbell, 1990). Esimerkiksi aktiivisuustaso varhaislapsuudessa ennustaa aktiivisuustasoa esikouluiässä (Korner, Zenah, Linden, Berkowitz, Kraemer, & Agras, 1985) ja aktiivisuustaso esikouluiässä ennustaa aktiivisuustasoa koulun alkaessa (Buss, Block, & Block, 1980; Campbell, Breaux, Ewing, & Szumowski, 1986). Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että jatkuvuus ongelmakäyttäytymisessä ja psykologisissa häiriöissä on erityisen vahvaa (Rutter & Rutter, 1993).

Näillä kysymyksillä on ilmiselvä vaikutus lasten psykologisten häiriöiden tutkimukselle ja interventioden suunnittelulle. Äärimmäinen jatkuvuuden painottaminen voi johtaa päätelmään, että varhainen käyttäytyminen on muuttumatonta ja interventiot hedelmättömiä. Toisaalta epäjatkuvuuden voimakas korostaminen voi johtaa käsitykseen, jonka mukaan ongelmista päästään eroon ilman hoitoa, osana normaalia kehityksellistä muutosta (Campbell, 1990).

Perimän ja ympäristön vaikutus kehitykseen. Ympäristön ja perimän jatkuva vuorovaikutus on lapsuusiän kehityksen perustana (Rutter & Rutter, 1993). Kehittyvä yksilö ja ympäristö vaikuttavat toisiinsa niin, että välittäjänä toimii kulttuuri etenkin vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen kautta (Cole, 1992). Lapsen oma aktiivisuus osallistua ympäristönsä toimintaan on tärkeä kehitystä edistävä tekijä ja lapsi onkin merkittävä tekijä oman kehityksensä prosessissa (Kelly, 1996).

Geneettinen perimä ohjaa aivojen kehitystä ja toimintoja (Almqvist, 1996) ja geneettiset tekijät voivat vaikuttaa persoonallisuuden jatkuvuuteen (Caspi, 1998). Geneettinen vaikutus on suurimmillaan syntymän aikaan, ympäristötekijöiden vaikutusten lisääntyessä tasaisesti ajan kuluessa (Rutter & Rutter, 1993). Geneettinen pohja tai taipumus voi olla persoonallisuuden piirteen, jonkin psyykkisen ominaisuuden tai toisaalta psyykkisen kehityshäiriön välttämätön tai tärkeä, muttei kuitenkaan riittävä edellytys (Almqvist, 1996). Geenit tekevät ihmisistä haavoittuvaisempia ympäristön

stressitekijöille eli yksilöt, joilla on suurin geneettinen riski, ovat myös alttiimpia ympäristön riskeistä johtuville psykologisille vaurioille (Rutter & Rutter, 1993).

On olemassa kolmenlaista perimän ja ympäristön yhdysvaikutusta (Rutter & Rutter, 1993). Ensinnäkin voi löytyä passiivista perimän ja ympäristön yhdysvaikutusta (passive correlation) eli vanhemmat, jotka antavat eteenpäin tietyn yhdistelmän geenejä, antavat myös tietyn tyyllisen ympäristön. Esimerkiksi huippuälykkäät vanhemmat eivät vain siirrä älykkyyteen vaikuttavia geenejä, vaan he myös antavat todennäköisesti älyllistä kehitystä edistävän kodin. Toiseksi löytyy evokatiivista perimän ja ympäristön yhdysvaikutusta (evocative correlation) eli geenit voivat toimia vaikuttamalla käyttäytymiseen, jotka vuorostaan herättävät tiettyjä reaktioita toisissa ihmisissä (Rutter & Rutter, 1993). Ihminen toimii; ympäristö reagoi ja ihminen reagoi takaisin keskinäisessä vuorovaikutuksessa (Caspi, 1998). Myös sukupuoli vaikuttaa toisten ihmisten reaktioihin ja monessa suhteessa poikia ja tyttöjä kohdellaan eri tavalla (Rutter & Rutter, 1993). Viimeiseksi on olemassa aktiivista perimän ja ympäristön yhdysvaikutusta (active correlation) eli ympäristön aktiivista valintaa. Hyvin suuressa määrin se, miten ihmiset valitsevat ympäristönsä tai miten se on heille valittu, perustuu havaittuihin luonteenominaisuuksiin. Esimerkiksi ulospäin suuntautunut lapsi saa enemmän sosiaalisia tilaisuuksia kuin temperamentiltaan sisäänpäin kääntyneempi lapsi.

Käyttäytymispiirteet ja kehitys 4-5-vuotiailla. Neljä-viisivuotias lapsi alkaa yhä enemmän ilmaista omia tunteitaan ja ajatuksiaan sanoin, kuvailla ympäröivää maailmaa sekä asettaa vanhempiansa arvomaailmaa kyseenalaiseksi (Belsky, Lerner, & Spanier, 1984). Lapsi kommunikoi ja pystyy ilmaisemaan itseään hyvin, hänellä on tunne itsestään erillisenä persoonana, sekä hän omaa kognitiivisia ja sosiaalisia kykyjä, jotka mahdollistavat onnistuneen toiminnan leikkitovereiden kanssa (Bee, 1999). Lapset eroavat suuresti siinä, miten he käsittelevät kehityksellisiä haasteita (Belsky ym., 1984). Kaikki ns. normaalin kehityksen poikkeamat eivät tarkoita mahdollista kehityshäiriötä, koska tietty käyttäytymismuoto voi olla epätavallinen olematta kuitenkaan epänormaali (Chess, 1970).

Kielellinen ja kognitiivinen kehitys. Lapsen kielellinen kehitys on nopeaa 2-4 vuoden iässä (Bee, 1999). Keskimäärin 2 ½ vuoden iässä lapsella on 600 sanan sanavarasto, 5-6 vuoteen mennessä sanavarasto on kasvanut suunnilleen 15000 sanaan (Bee, 1999). Lapsi käyttää kieltä myös itsensä kontrollointiin sekä oman toiminnan ohjailuun (Bee, 1999; Shaffer, 1994). Tässä iässä kiellot ja ohjeet sisäistyvät ja lapsen odotetaan mukautuvan yksinkertaisiin moraalisiin sääntöihin (Bijou, 1976). Lapsi

ymmärtää joissain määrin toisten näkökulmia sekä tiettyjen tilanteiden ja toisten ihmisten todennäköisten tunteiden välisiä yhteyksiä ja 5-6 vuoden ikäiset lapset pystyvät kontrolloimaan voimakkaiden tunteittensa ilmaisun vahvuutta (Bee, 1999).

Sosiaalis-emotionaalinen kehitys. Lapsen perhekokemuksilla on keskeinen vaikutus lapsen syntyvälle persoonallisuudelle ja sosiaalisille yhteyksille (Bee, 1999; Shaffer, 1994). Lapsen suurempi fyysinen itsenäisyys yhdessä kognitiivisen ja kielellisen kehityksen kanssa muokkaavat vanhempien ja lasten välisiä suhteita (Bee, 1999). Lapsi tulee ulospäin suuntautuneemmaksi (Shaffer, 1994) ja haluaa tutustua myös ydinperheen ulkopuolella olevaan sosiaaliseen ja objektimaailmaan (Belsky ym., 1984). Suhteet ikätovereihin tulevat yhä tärkeämmiksi 2-6 vuoden iässä (Bee, 1999) ja ikätovereiden kanssa lapsi voi opetella ja harjoitella erilaisia sosiaalisia taitoja (Berk, 1989). Tovereiden välisellä vuorovaikutuksella on suuri merkitys sosiaalisen, kognitiivisen ja sosiaalis-kognitiivisen kyvykkyyden kehityksessä (Rubin, 1982). Lisääntyvää ymmärrystä muiden lasten tunteita ja ajatuksia kohtaan, sekä vähenevää egosentrisyyttä heijastaa fyysisen aggression väheneminen (Bee, 1999). Myös lapsen verbaalisten taitojen kehittyminen vähentää fyysistä aggressiivisuutta verbaalisen aggressiivisuuden lisääntyessä (Bee, 1999). Aggressio muuttuu instrumentaalisesta aggressiosta (esim. lelun varastaminen toiselta lapselta tönäisemällä häntä) enemmän vihamieliseksi aggressioksi (esim. nimitteleminen) (Bee, 1999; Eysenck, 1998; Hartup, 1974; Shaffer, 1994).

Sopeutuminen ja sosiaaliset taidot. Lasten sopeutuvassa käyttäytymisessä on havaittu kohtuullista pysyvyyttä (Guerin & Gottfried, 1988). Tutkimuksissa on löydetty myös sukupuolieroja poikien osoittaessa matalampaa sopeutumista kuin tytöt (Simonds & Simonds, 1982). LaFreniere ja Dumas (1996) havaitsivat tutkimuksessaan, että 3-6-vuotiailla pojilla oli matalampi sosiaalinen kompetenssi kuin samanikäisillä tytöillä. Samankaltaisen sukupuolieron löysivät myös Carson, Wagner ja Schultz (1988) tutkiessaan 1-3-vuotiaita lapsia. Saundersin, Sayerin ja Goodalen (1999) tutkimuksessa 3 ja 5 vuoden ikäiset tytöt olivat sosiaalisilta taidoiltaan parempia kuin samanikäiset pojat. Tutkimukset osoittavat lapsien, joilla on puutteelliset sosiaaliset taidot, olevan suuremmissa vaarassa kohdata vaikeita sopeutumisongelmia myöhemmin lapsuudessa, nuoruudessa ja jopa aikuiselämässä verrattuna sosiaalisilta taidoiltaan taitavampiin lapsiin, jotka ovat pidettyjä tovereiden ja muiden lapsen sosiaalisen lähiverkon jäsenien keskuudessa (Ladd, 1990; Morison & Masten, 1991; Ollendick, Weist, Borden, & Greene, 1992).

Käyttäytymisongelmat alle kouluikäisillä lapsilla. Tutkimukset osoittavat, että moni ongelmallinen käyttäytymisen muoto on todella yleinen lapsilla tavallisessa populaatiossa (Campbell, 1990; Crowther ym., 1981; Jenkins, Bax, & Hart, 1980; Keenan, Shaw, Delliquadri, Giovanni, & Walsh, 1998) ja se usein yhdistyy tiettyyn kehitysjaksoon (Campbell, 1990; Keenan ym., 1998). Hallintavaikkeuksien huippu tuntuu olevan kolmen vuoden iässä (Crowther ym., 1981; Cuccaro, Holmes, & Wright, 1993; Gustafsson, 1995; Jenkins ym., 1980). Sekä äitien että opettajien mukaan erityiset käyttäytymisen muodot kuten pelot, kiukkukohtaukset, yliaktiivisuus ja keskittymisongelmat vähenevät 4-5-vuotiailla ei-kliinisessä aineistossa (Crowther ym., 1981), vaikkakin hallintavaikkeudet, pelot ja aggressiivisuus tovereita kohtaan ovat vielä yleisiä tämän ikäisillä (Campbell, 1990). Lasten ongelmakäyttäytymisen luonteen muuttuminen iän myötä viittaa siihen, että monet oireelliset käyttäytymisen muodot ovat ikään yhteydessä ja ne voivat osoittaa laskua ilman interventioita (Campbell, 1990). Tärkeää on tunnistaa ne varhaiset käyttäytymismuodot, jotka kestävät, ovat ikään nähden poikkeavia ja häiriöön viittaavia (Kumpulainen, 1996) ja jotka luotettavasti ennustavat myöhempiä käyttäytymisen ongelmia (Crowther ym., 1981).

Käytöshäiriöt voidaan jakaa kahteen kategoriaan. Eksternaalisiin (ulospäin suuntautuviin) häiriöihin kuuluvat antisosiaalinen käyttäytyminen, aggressiivinen käyttäytyminen, hyperaktiivisuus sekä tarkkaamattomuus (Achenbach & Edelbrock, 1978; Keenan ym., 1998; Moilanen, 1996; Keenan & Shaw, 1997; Somersalo, Solantaus, & Almqvist, 1999). Nämä käytöshäiriöt ovat erillisiä, mutta kasaantuvat usein yhteen (Keenan ym., 1998) sekä voivat olla hyvin häiritseviä ja mahdollisesti toisia vahingoittavia (Campbell, 1990). Internaalisiin (sisäänpäin suuntautuviin) häiriöihin kuuluvat depressio, ahdistuneisuus, sosiaalinen vetäytyvyys ja somatisaatio (Achenbach & Edelbrock, 1978; Keenan ym., 1998; Keenan & Shaw, 1997; Moilanen, 1996; Somersalo ym., 1999). Nämä vaikuttavat usein lähinnä lapsen itseensä (Campbell, 1990).

Arvioitten mukaan esikouluikäisten käyttäytymisongelmien esiintyvyys heijastaa vanhemmilta lapsilta saatuja löydöksiä (Richman & Graham, 1971), eli on 15-20 % välillä (Cicchetti & Toth, 1991). Crowtherin, Bondin ja Rolfin (1981) tulokset osoittivat, että vakavia eksternaalisia oireita ilmeni usein 20 % yleisessä päivähoitossa olevilla 2-5-vuotiailla lapsilla. Hagekullin ja Bohlin (1992) tutkimuksessa eksternaalista käyttäytymistä esiintyi 25% ja internaalista käyttäytymistä n.10% normaaleilla 4-

vuotiailla ruotsalaislapsilla. Gustafssonin (1995) tutkimuksessa 14% ruotsalaisilla päivähoitossa olevilla 2-6-vuotiailla lapsilla esiintyi käytöksellisiä häiriöitä.

Lasten psykopatologialle on usein ominaista kahden tai useamman häiriön yhtäaikainen esiintyminen (McConaughy & Skiba, 1993). Rose, Rose ja Feldman (1989) osoittivat 2- vuotiaana vain eksternaalisesti oireilevilla lapsilla ilmenevän 4- ja 5-vuotiaana myös internaalisia oireita. Kaikki tutkimukset eivät kuitenkaan vahvista komorbiditeettia internaalisten ja eksternaalisten oireiden välillä (esim. Pianta & Caldwell, 1990). Sekä eksternaaliset että internaaliset ongelmat ennustavat myöhemmin samantyyppisiä ongelmia vahvemmin kuin vastakkaisia ongelmia (McConaughy, Stranger, & Achenbach, 1992).

Monet tutkijoista luottavat vanhempien antamaan tietoon esikouluikäisiä arvioitaessa (Hinshaw, Han, Erhardt, & Huber, 1992) ja vanhemmat ovatkin tärkeitä tiedonlähteitä pienten lasten käyttäytymistä tutkittaessa (Rose ym., 1989). Käytettäessä vanhempien antamia tietoja on tärkeää muistaa, että mikä tahansa käyttäytyminen osoittaa lapsen ja hänen ympärillään olevien henkilöiden vuorovaikutusta ja vanhempien antama tieto voi heijastaa vanhempien ahdistusta paremmin kuin lapsessa olevaa häiriötä (Jenkins ym., 1980). Tutkimuksissa on myös kiinnitetty huomioita siihen, että aikuiset voivat väheksyä ja mitätöidä lasten psyykkisiä oireita (Kumpulainen, 1996).

Sukupuolierot ongelmakäyttäytymisen esiintyvyydessä. Pojilla on havaittu ilmenevän enemmän käyttäytymisongelmia kuin tytöillä (Gustafsson, 1995; Miller, Koplewicz, & Klein, 1997). Gustafssonin (1995) tutkimuksessa iän lisääntyessä häiriintyneiden tyttöjen osuus väheni, kun taas poikkeavuudet pojilla jatkuivat yhtä yleisinä 4-6-vuotiaana kuin 2-3-vuotiaana. Tutkimuksissa on todettu alle kouluikäisten poikien osoittavan enemmän eksternaalista käyttäytymistä kuten aggressiivisuutta (Campbell, 1990; Coie, Belding, & Underwood, 1988; Smith & Green, 1975; Eysenck, 1998; Fabes & Eisenberg, 1992a; Maccoby & Jacklin, 1980; Hartup, 1974) ja tarkkaavuuden ongelmia (Bauermeister, 1992; Gomez, Harvey, Quick, Scharer, & Harris, 1999; Trites, Blouin, & LaPrade, 1980) kuin samanikäisten tyttöjen (Arnold, 1996; Feil, Severson, & Walker, 1998; Crowther ym., 1981; Hagekull & Bohlin, 1992; LaFreniere & Dumas, 1996). Toisaalta Cummings, Iannotti ja Zahn-Waxler (1989) eivät löytäneet tilastollisesti merkittäviä sukupuolieroja aggression esiintymisessä 2-5-vuotiailla lapsilla. Internaalisten ongelmien esiintymisessä sukupuolieroja ei ole löydetty (Feil ym., 1998; Olson & Rosenblum, 1998; LaFreniere & Dumas, 1996).

Käyttäytymisongelmien jatkuvuus. Tutkittaessa lasten käyttäytymisongelmien jatkuvuutta tai jatkumattomuutta täytyy tehdä tilaa lapsen käyttäytymisen muuttuvalle luonteelle. Ajan kuluessa kehitykselliset muutokset tuottavat vaihtelua käyttäytymistavoissa, ja yritettäessä osoittaa jatkuvuutta, kehityksellisten mallien täytyy sallia kypsymisen vaikutukset (Keenan ym., 1998). Jatkuvuuteen viittaa se, jos sama lapsi osoittaa ongelmallista tai ei-ongelmallista käyttäytymistä eri aikoina (Borge, 1996). Useimmilla pienillä lapsilla, mutta ei kaikilla, ongelmat ovat lyhytaikaisia (Campbell, 1990). Pysyvyys on selvintä äärimmäisissä tapauksissa. Lapsilla, joilla ilmenee vain kohtuullista tai ikään liittyvää aggressiivisuutta, sääntöjen rikkomista tai vain erillisiä oireita, esiintyy paljon epätodennäköisemmin ongelmien jatkuvuutta kuin lapsilla, jotka osoittavat vakavampia varhaisia ongelmia (Campbell, 1997).

Useissa tutkimuksissa on tutkittu eksternaalisten oireiden jatkuvuutta nuorilla lapsilla (Pianta & Caldwell, 1990) ja ne osoittavat eksternaalisen käyttäytymisen (Achenbach, Edelbrock, & Howell, 1987) kuten aggression (Garcia-Coll, Kagan, & Reznick, 1984; Prior, Smart, Sanson, Pedlow, & Oberklaid, 1992) kohtuullisen korkeaa pysyvyyttä (Pianta & Caldwell, 1990). Tulos on samankaltainen kuin mitä Rose ym. (1989) raportoivat matalan sosioekonomisen statuksen omaavilta lapsilta. Myös Campbell ym. (1986) saivat kliinisen ryhmän lapsilta samantyyppisen tuloksen.

Vaikka monet tutkimukset osoittavat, että eksternaaliset ongelmat ovat pysyvämpiä kuin internaaliset ongelmat (Fischer, Rolf, Hasazi, & Cummings, 1984; Kohn & Rosman, 1972; Offord ym., 1992; Pianta & Castaldi, 1989; Rose ym., 1989; Verhulst, Eussen, Berden, Sanders- Woudstra, & van der Ende, 1993), niin on saatu myös eräviä tuloksia, joissa on löydetty pieniä eroja tai ei eroja ollenkaan koskien jatkuvuutta (McConaughy ym., 1992; Verhulst & van der Ende, 1992). Esimerkiksi tutkimuksissa on havaittu estyneisyyden (Garcia-Coll ym., 1984) ja sosiaalisen vetäytymisen (Rubin, 1993; Rubin & Both, 1989) olevan kohtuullisen pysyviä (Garcia-Coll ym., 1984; Rubin, 1993; Rubin & Both, 1989). Internaalisten oireiden jatkuvuutta on vähän tutkittu normatiivisella otoksella (Pianta & Castaldi, 1989). Internaalisten oireitten tutkiminen nuorten lasten normatiivisella otoksella voi osoittaa johtaako pysyvä tai lisääntynyt internalisointi nuorella iällä kohti kliinistä depressiota myöhemmällä iällä (Pianta & Castaldi, 1989). On todisteita siitä, että varhaiset internaaliset ongelmat ennustavat myöhempää sopeutumattomuutta, vaikkakin vähemmän selvällä tavalla (Fischer ym., 1984, Rubin, Hymel, Mills, & Rose-Krasnor, 1991).

Toisaalta käyttäytymisongelmissa on löydetty myös merkittävää positiivista muutosta (Keenan ym., 1998). Borgen (1996) tutkimuksessa yli puolet ongelmallisiksi luokitelluista lapsista osoittivat ajan myötä siirtymistä hyvin toimivaan käyttäytymiseen. Kehityopsykopatologiassa lyhytaikaiset ongelmat saatetaan tulkita väärin ongelmakäyttäytymiseksi, jos seurantatutkimusta ei järjestetä (Rutter & Rutter, 1993).

Sukupuolierot käyttäytymisongelmien jatkuvuudessa. Eksternaalisen ja internaalisen ongelmakäyttäytymisen jatkuvuuden sukupuolieroja on myös tutkittu. Useissa tutkimuksissa ei ole löydetty sukupuolieroja eksternaalisen käyttäytymisen jatkuvuudessa (Fisher, 1984; Heller, Baker, Henker, & Hinshaw, 1996; Pianta & Caldwell, 1990; Verhulst & van der Ende, 1992). Verhulst ja van der Ende (1992) eivät myöskään löytäneet merkitseviä sukupuolieroja internaalisen käyttäytymisen jatkuvuudessa. Toisaalta myös vastakkaisia tuloksia on saatu. Cummings ym. (1989) löysivät huomattavan sukupuolieron aggressiivisuuden pysyvyydessä eli pojat osoittivat suurempaa pysyvyyttä aggressiossa kuin tytöt. Olsonin ja Rosenblumin (1998) tutkimuksessa 4-5-vuotiaat tytöt taas osoittivat suurempaa pysyvyyttä internaalisessa ongelmakäyttäytymisessä kuin pojat.

Varhaisina vuosina kaikki muodot psykologisesta ahdistuksesta saatetaan ilmaista useammin eksternaalisella oireilulla, sillä kehityksen prosessit voivat vaikuttaa ongelmakäyttäytymisen ilmaisuun (Fischer ym., 1984). Koska internaaliset ongelmat sisältävät kognitiivis pohjaisia oireita, niitä saattaa esiintyä harvemmin esikouluikäisten lasten joukossa, joilla on vähemmän kognitiivista kykyä itsetutkiskeluun ja itsearviointiin (Keenan ym., 1998). Myös mahdollisuudet ilmaista internaalista oireilua käytöksellisesti tai verbaalisesti on rajallista nuorilla lapsilla. Internaalista käyttäytymistä voi olla myös vaikea mitata (Keenan, ym., 1998; Fisher ym., 1984). Verrattuna eksternaaliseen käyttäytymiseen ahdistuneisuus ja masentuneisuus ovat vähemmän ongelmallisia vanhemmille, poikkeuksena tietysti niiden äärimmäiset muodot. Internaalisia ongelmia täytyy usein päätellä vähäisistä käyttäytymisen vihjeistä (Rose ym., 1989) ja siksi ne saattavat olla vähemmän näkyviä vanhemmille ja ne voivat jäädä huomaamatta (Hinshaw ym., 1992; Rose ym., 1989).

Psykologisten häiriöiden pysyvyyden pitkittäistutkimus osoittaa, että vakavat häiriöt voivat usein olla pitkäkestoisia, kun taas yksittäiset oireet ja lievät reaktiot ovat lyhytaikaisia. Tämä ero lievien ja vakavien reaktioiden pysyvyydessä voi perustua siihen, että vakavat häiriöt heijastavat perustavanlaatuisia ja laajaa persoonallisuuden ongelmia, joka liittyy yksilön psykobiologiseen historiaan (Moss & Susman, 1980).

Yksittäiset oireet heijastavat todennäköisemmin väliaikaista stressireaktiota ohimenevästä tilanteesta ja tilapäistä kehityksellistä vaatimusta (Campbell, 1990; Moss & Susman, 1980) kuten sisaren syntymä, tietyn kehitystason tavoittaminen (esim. uhmaikä) tai koulun aloittaminen (Prior ym., 1992). Tärkeää on painottaa, ettei kaikilla lapsilla, joilla on todettu varhaisia vakavia ongelmia, ole myöhemmin ongelmia. Ongelman luonne voi muuttua tai tulla vähemmän vakavaksi kehityksen myötä, riippuen lapsen saatavilla olevasta ympäristön tuesta (Campbell, 1990).

Tässä tutkimuksessa selvitettiin 4- ja 5-vuotiaiden lasten sopeutuvan käyttäytymisen ja ongelmakäyttäytymisen jatkuvuutta sekä sukupuolieroja. Oletuksena oli, että eksternaalinen käyttäytyminen osoittaisi vahvempaa jatkuvuutta kuin internaalinen käyttäytyminen. Oletettiin, ettei internaalisen ja eksternaalisen käyttäytymisen jatkuvuudessa löytyisi sukupuolieroja. Lisäksi tarkasteltiin sukupuolieroja sopeutuvan ja ongelmallisen käyttäytymisen esiintyvyydessä. Pojilla oletettiin esiintyvän tyttöjä enemmän ongelmakäyttäytymistä, varsinkin eksternaalista käyttäytymistä kuten aggressiota ja tarkkaavuuden ongelmia. Oletettiin, ettei internaalisessa käyttäytymisessä löytyisi sukupuolieroja. Oletuksena oli, että tytöt olisivat parempia sosiaalisilta taidoilta kuin pojat.

2. MENETELMÄ

2.1. Tutkittavat

Tutkittavina oli 115 lasta (tyttöjä 53, poikia 62), joiden käyttäytymistä vanhemmat arvioivat neljän ja viiden vuoden iässä. Lapset kuuluivat Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella toteutettavaan Varhainen kielen kehitys ja geneettinen dysleksiariski- tutkimusprojektiin, jossa kaikkiaan yli 200 keskisuomalaisen lapsen kehitystä seurataan syntymästä kouluikään saakka. Tutkimusprojekti keskittyy keräämään tietoja varhaisesta kielen kehityksestä sekä kartoittamaan dysleksian, vaikean lukemishäiriön, varhaisia merkkejä.

Tutkimuksen ulkopuolelle jäivät perheet, joiden lomakkeet eivät olleet saapuneet määräaikaan mennessä (N=10), sekä ne perheet, joissa lapset eivät olleet vielä saavuttaneet viiden vuoden ikää. Tutkimukseen osallistuneet perheet olivat Keski-Suomesta. Lasten äidit olivat iältään keskimäärin 34,8-vuotiaita (SD=3.9) ja isät keskimäärin 37,0-vuotiaita (SD=4.6).

2.2. Lasten käyttäytymisen arviointimenetelmä

Lasten käyttäytymistä 4- ja 5-vuotiaana selvitettiin vanhempien täyttämällä BASC-lomakkeella (The Behavior Assessment System for Children) (Reynolds & Kamphaus, 1992). Alun perin BASC on laadittu helpottamaan erilaisten käyttäytymisen ja emotionaalisten häiriöiden luokittelua ja hoidon suunnittelua. Lomake sisältää asteikolla 1 – 4 ("ei koskaan – lähes aina") väittämiä lapsen positiiviseen (adaptiiviseen) ja negatiiviseen (kliiniseen) käyttäytymiseen liittyen. Tässä tutkimuksessa käytetty lomake PRS (Parent Rating Scales) sisältää 131 väittämää, ja se on standardoitu esikouluikäisten lasten vanhemmille. PRS on normitettu iän ja sukupuolen mukaan, ja se sisältää kliinisen normituksen. BASC: in lomakkeiden vastaukset pisteytettiin seuraavasti: "Ei koskaan" (Ek)=0, "Toisinaan" (T)=1, "Usein" (U)=2 ja "Lähes aina" (La)=3. Joidenkin väitteiden (12, 34, 37, 100 ja 109) pisteytys käännettiin, jotta niiden sisältö sopisi yhteen muiden skaalassa olevien väitteiden sisällön kanssa (Ek=3, T=2, U=1 ja La=0).

PRS sisältää kymmenen lapsen käyttäytymistä mittaavaa skaalaa (taulukko 1). Lapsen hyvää sopeutumista mittaavat sopeutumisen ja sosiaalisten taitojen skaalat. Ongelmakäyttäytymistä kuvaavia skaaloja ovat aggressiivisuus, ahdistus, tarkkaavuuden ongelmat, epätavanomainen käyttäytyminen, masentuneisuus, hyperaktiivisuus, somatisaatio ja vetäytyminen. Mitä korkeammalle vanhemmat arvioivat lapsen sopeutuvan käyttäytymisen, sitä paremmin hän selviytyy ympäristössään, kun taas korkeat arviot ongelmakäyttäytymistä kuvaavissa skaaloissa kertovat lapsen selviytymisen ongelmista.

TAULUKKO 1. Lapsen käyttäytymistä mittaavat PRS-skaalat

Skaala	Määritelmä
Hyperaktiivisuus	Taipumus olla yliaktiivinen, rynnätä työstä tai aktiviteetista toiseen ja toimia ajattelematta.
Aggressio	Taipumus käyttäytyä muita ihmisiä kohtaan uhkaavan aggressiivisesti verbaalisella tai fyysisellä tasolla.
Masentuneisuus	Surullisuuden, onnetoman olon ja stressin tunteet, jotka saattavat tulla kyvyttömyydestä selviytyä jokapäiväisestä elämästä tai herättävät itsemurha- ajatuksia.
Vetäytyminen	Taipumus vältellä muita sosiaalisen kontaktin estämiseksi.
Tarkkaavuuden ongelmat	Taipumus tulla helposti häirityksi ja kyvyttömyys keskittyä pitkään.
Ahdistus	Taipumus hermostua, pelätä ja olla huolissaan todellisten tai kuviteltujen ongelmien takia.
Somatisaatio	Taipumus olla ylisensitiivinen ja valittaa vähäisistä fyysisistä ongelmista ja hankaluuksista.
Epätavanomainen käyttäytyminen	Taipumus käyttäytyä kypsymättömästi. Käyttäytymiseen sisältyy usein eriskummallisuuksia (esim. hallusinaatiot). Yhteydessä usein psykoosiin, mutta voi heijastaa myös muiden ongelmien olemassaoloa.
Sopeutuminen	Kyky sopeutua kypsästi ympäristön muutoksiin.
Sosiaaliset taidot	Taidot, jotka ovat tarpeellisia vuorovaikutustilanteessa selviämiseen kotona, koulussa ja yhteiskunnassa.

Skaaloista laskettiin summapistemäärät sekä sopeutumisen ja sosiaalisten taitojen että ongelmakäyttäytymisen osalta ja tarkasteltiin jatkuvuutta sekä ikä- ja sukupuolieroja k o. summamuuttujissa. Lisäksi muodostettiin neljä muuttujaa laskemalla eri skaalojen summapistemäärät yhteen. *Sopeutuva käyttäytyminen* sisältää sopeutumisen ja sosiaaliset taidot. *Ongelmakäyttäytyminen* sisältää hyperaktiivisuuden, aggression, masentuneisuuden, vetäytymisen, tarkkaavuuden ongelmat, ahdistuksen, somatisaation sekä epätavanomaisen käyttäytymisen. *Eksternaalinen käyttäytyminen* sisältää hyperaktiivisuuden ja aggression ja *internaalinen käyttäytyminen* sisältää ahdistuksen, masentuneisuuden sekä somatisaation. Myös näissä muuttujissa tarkasteltiin jatkuvuutta ja sukupuolieroja.

2.3 Aineiston analyysi

Tilastollisesti aineisto käsiteltiin SPSS Windows-ohjelmalla. Keskiarvojen eroja tutkittiin t-testeillä (ryhmien varianssit yhtäsuuret, ryhmien varianssit erisuuruiset). Korrelaatioiden tutkimisessa käytettiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimia. Sukupuolten välisiä käyttäytymiseroja sekä profiilien samansuuntaisuutta tarkasteltiin profiilianalyysillä (MANOVA: General Linear Model).

3. TULOKSET

3.1. Käyttäytymisskaalojen keskiarvojen vertailu

Lasten käyttäytymisen tarkastelemista varten laskettiin keskiarvot jokaiselle käyttäytymisskaalalle sekä 4- että 5-vuotiaana ja niitä verrattiin 4-5-vuotiaiden amerikkalaislasten yleisiin BASC:n käyttäytymisnormeihin (ks. taulukko 2). T- testin mukaan suomalaislapset erosivat 4-vuotiaana amerikkalaislapsista erittäin merkitsevästi ($p < .001$) aggressiossa ja epätavanomaisessa käyttäytymisessä, joita suomalaislapsilla esiintyi enemmän, sekä vetäytymisessä, jota taas amerikkalaislapsilla oli enemmän. Suomalais- ja amerikkalaislapset erosivat merkitsevästi ($p < .01$) ahdistuksessa, jota esiintyi enemmän amerikkalaislapsilla. Melkein merkitsevästi ($p < .05$) suomalais- ja amerikkalaislapset erosivat somatisaatiossa ja masentuneisuudessa, joita amerikkalaislapsilla oli enemmän. Lisäksi suuntaa antavasti suomalais- ja amerikkalaislapset erosivat tarkkaavuuden ongelmassa ($p = .063$), joita suomalaislapsilla oli enemmän.

Viisivuotiaana suomalaislapset ja amerikkalaislapset erosivat erittäin merkitsevästi ($p < .001$) aggressiossa ja epätavanomaisessa käyttäytymisessä, joita suomalaislapsilla esiintyi enemmän sekä vetäytymisessä, jota amerikkalaislapsilla esiintyi enemmän. Suomalaislapset olivat myös sopeutuvaisempia kuin amerikkalaislapset. Suomalais- ja amerikkalaislapset erosivat melkein merkitsevästi ($p < .05$) hyperaktiivisuudessa, jota amerikkalaislapsilla oli enemmän.

Taulukko 2. Lasten käyttäytyminen vanhempien arvioimana

Käyttäytymis- skaalat	4-vuotiaat suomalais- lapset (N=115)		5-vuotiaat suomalais- lapset (N=115)		4-5-vuotiaiden amerikkalainen normiaineisto (N=309)	
	x	SD	x	SD	x	SD
Hyperaktiivisuus	17.15	5.2	15.26	5.73	16.8	6.3
Aggressio	11.37	3.7	11.59	3.72	9.3	4.7
Masentuneisuus	8.36	3.1	9.03	3.67	9.3	4.0
Vetäytyminen	7.35	4.2	7.05	4.13	9.8	4.6
Tarkkaavuuden ongelmat	6.40	2.4	6.37	2.92	5.9	2.7
Ahdistus	6.04	3.1	7.08	3.56	7.1	3.9
Somatisaatio	5.65	3.2	6.51	4.72	6.5	3.5
Epätavanomainen Käyttäytyminen	4.56	2.9	4.73	3.01	3.4	2.6
Sopeutuminen	20.67	3.3	21.92	3.03	20.6	4.1
Sosiaaliset taidot	23.77	4.8	24.79	3.03	24.5	6.1

3.2. Lasten käyttäytymisen jatkuvuus 4-5 vuoteen sekä sukupuolierot jatkuvuudessa

Käyttäytymisen jatkuvuutta neljästä viiteen vuoteen tarkasteltiin tutkimalla korrelaatioita sopeutuvassa käyttäytymisessä, ongelmakäyttäytymisessä, eksternaalisessa käyttäytymisessä ja internaalisessa käyttäytymisessä. Erittäin merkitsevät korrelaatiot ($r = .48$ -.72) todettiin kaikissa näissä muuttujissa (ks. taulukko 3).

Sukupuolieroja käyttäytymisen jatkuvuudessa tutkittiin vertaamalla tyttöjen ja poikien saamia korrelaatioita toisiinsa. Melkein merkitsevä ero ($p < .05$) saatiin internaalisesta käyttäytymisen jatkuvuudesta eli internaalinen käyttäytyminen oli pojilla ($r = .67^{***}$) jatkuvampaa neljästä viiteen vuoteen kuin tytöillä ($r = .44^{***}$). Muissa muuttujissa ei ollut tilastollisesti merkittäviä eroja.

Taulukko 3. Käyttäytymisen jatkuvuus neljästä viiteen vuoteen (N=115)

Käyttäytyminen 5-vuotiaana				
Käyttäytyminen 4-vuotiaana	Sopeutuva käyttäytyminen	Ongelma- käyttäytyminen	Eksternaalinen käyttäytyminen	Internaalinen käyttäytyminen
Sopeutuva käyttäytyminen	.48***	-.27**	-.20*	-.22*
Ongelma- käyttäytyminen	-.28**	.66***	.65***	.48***
Eksternaalinen käyttäytyminen	-.24*	.59**	.72***	.27**
Internaalinen käyttäytyminen	-.21*	.51**	.41***	.55***

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Käyttäytymisen jatkuvuutta neljästä viiteen vuoteen tarkasteltiin myös tutkimalla erikseen jokaisen käyttäytymiskaalan korrelaatiot (ks. taulukko 4.). Erittäin merkitsevät korrelaatiot todettiin hyperaktiivisuudessa, vetäytymisessä, masentuneisuudessa, aggressiossa, epätavanomaisessa käyttäytymisessä, somatisaatiossa, tarkkaavuuden ongelmissa, ahdistuksessa, sopeutumisessa sekä sosiaalisissa taidoissa. Korrelaatiot vaihtelivat välillä .48 - .72.

Tytöillä käyttäytymiskaalojen neljä suurinta erittäin merkitsevää korrelaatiota 4- ja 5-vuoden välillä löytyi hyperaktiivisuudessa ($r = .74$, $p < .001$), epätavanomaisessa käyttäytymisessä ($r = .63$, $p < .001$), tarkkaavuuden ongelmissa ($r = .62$, $p < .001$) ja aggressiossa ($r = .60$, $p < .001$). Pojilla vastaavat neljä suurinta erittäin merkitsevää korrelaatiota löytyi vetäytymisessä ($r = .74$, $p < .001$), masentuneisuudessa ($r = .68$, $p < .001$), hyperaktiivisuudessa ($r = .68$, $p < .001$) sekä ahdistuksessa ($r = .62$, $p < .001$).

Sukupuolieroja käyttäytymisen jatkuvuudessa tutkittiin vertaamalla tyttöjen ja poikien saamia korrelaatioita käyttäytymiskaaloissa. Melkein merkitsevä ($p < .05$) ero löytyi masennuksen ja ahdistuksen korrelaatioissa eli pojilla masennus (.68***) ja ahdistus (.62***) olivat jatkuvampia neljästä viiteen vuoteen kuin tytöillä (masennus .45*** ja ahdistus .37**). Melkein merkitsevä ero löytyi myös tarkkaavuuden ongelmissa, joissa tytöillä (.62***) ilmeni suurempaa jatkuvuutta neljästä viiteen vuoteen kuin pojilla (.38**).

Taulukko 4. Käyttäytymisen jatkuvuus 4- ja 5-vuotiaana ja niiden interkorrelaatiot (N=115)

Käyttäytymisskaalat 5-vuotiaana										
Käyttäytymis- skaalat 4-vuotiaana	Tarkkaa- vuuden ongelmat	Epätavan- omainen- käyttäyty- minen	Masen- tunei- suus	Sosiaa- liset taidot	Somati- saatio	Vetäyty- minen	Hyper- aktiivi- suus	Sopeu- tumi- nen	Agg- ressio	Ahdis- tus
Tarkkaavuuden ongelmat	<u>.52***</u>	.28**	.28**	-.18	.11	.11	.35***	-.21*	.27**	.27**
Epätavanomainen käyttäytyminen	.46***	<u>.58***</u>	.39***	-.24*	.22*	.20*	.48***	-.22*	.37***	.43***
Masentuneisuus	.19*	.42***	<u>.58***</u>	.04	.23*	.15	.35***	-.23*	.38***	.39***
Sosiaaliset taidot	-.06	-.09	-.16	<u>.50***</u>	-.13	-.30**	-.10	.35***	-.15	-.17
Somatisaatio	.05	.27**	.13	-.09	<u>.52***</u>	.14	.28**	-.12	.15	.24*
Vetäytyminen	-.24**	.06	.02	-.25**	.20	<u>.69***</u>	-.06	-.29**	-.01	.14
Hyperaktiivisuus	.38***	.41***	.26**	.10	.17	.02	<u>.72***</u>	-.072	.50***	.28**
Sopeutuminen	-.10	-.13	-.20*	.34***	-.24**	-.37***	-.09	<u>.48***</u>	-.21*	.20*
Aggressio	.27**	.30**	.23*	-.27**	.21*	.00	.46***	-.29**	<u>.58***</u>	.19*
Ahdistus	.23*	.36***	.44***	-.02	.27**	.19*	.29**	-.22*	.30**	<u>.50***</u>

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

3.3. Käyttäytymisskaalojen väliset interkorrelaatiot

Usein yhden ongelmakäyttäytymisen muodon esiintyminen lapsilla liittyy useamman käytösongelman ilmenemiseen samanaikaisesti. Lasten käyttäytymisessä neljä suurinta erittäin merkitsevää interkorrelaatiota 4-vuoden iässä ilmeni masentuneisuuden ja ahdistuksen ($r=.68$, $p<.001$), hyperaktiivisuuden ja aggression ($r=.61$, $p<.001$), sosiaalisten taitojen ja sopeutumisen ($r=.56$, $p<.001$) sekä hyperaktiivisuuden ja epätavanomaisen käyttäytymisen ($r=.54$, $p<.001$) välillä.

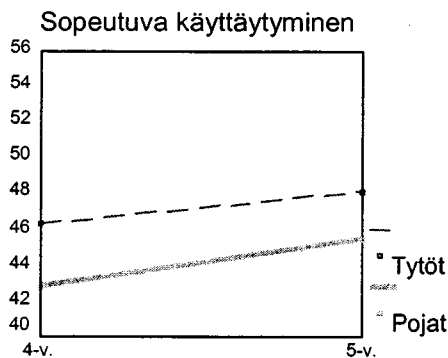
Viisivuotiaana lasten käyttäytymisessä neljä suurinta erittäin merkitsevää interkorrelaatiota ilmeni masentuneisuuden ja ahdistuneisuuden ($r=.67$, $p<.001$), sosiaalisten taitojen ja sopeutumisen ($r=.61$, $p<.001$), hyperaktiivisuuden ja epätavanomaisen käyttäytymisen ($r=.60$, $p<.001$) sekä hyperaktiivisuuden ja aggression ($r=.59$, $p<.001$) välillä.

3.4. Sukupuolierot sopeutuvassa ja ongelmakäyttäytymisessä sekä eksternaalisessa ja internaalisessa käyttäytymisessä

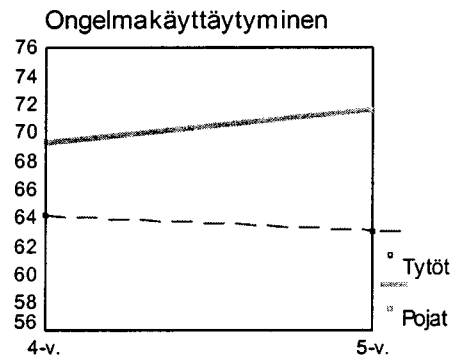
Sukupuolieroja sopeutuvan ja käyttäytymisongelmien esiintyvyydessä tutkittiin profiilianalyysillä (ks. taulukot 5 ja 6). Käyttäytymisskaalat jakautuivat normaalisti ja kovarianssimatriisit olivat yhtä suuria. Analyysi osoitti, että kaikissa käyttäytymisskaaloissa keskiarvoprofiilit olivat samansuuntaiset.

Sopeutuvassa käyttäytymisessä sukupuolen omavaikutus oli merkitsevä ($p=.01$). Neljävuotiaana sukupuoliro oli merkitsevä ($p=.01$) ja 5-vuotiaana suuntaa antava ($p=.06$) tyttöjen ollessa molemmilla kerroilla sopeutuvaisempia kuin pojat (ks. kuvio 1).

Ongelmakäyttäytymisessä sukupuolen omavaikutus oli melkein merkitsevä ($p=.04$). Neljävuotiaana sukupuoliroa ei ollut ($p=.11$), mutta 5-vuotiaana ero oli melkein merkitsevä ($p=.03$) eli pojilla esiintyi enemmän ongelmakäyttäytymistä kuin tytöillä (ks. kuvio 2).

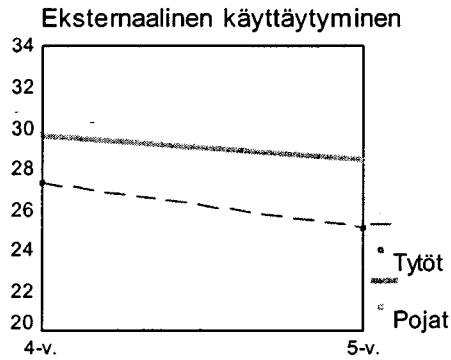
KUVIO 1. Sopeutuva käyttäytyminen tytöillä ja pojilla

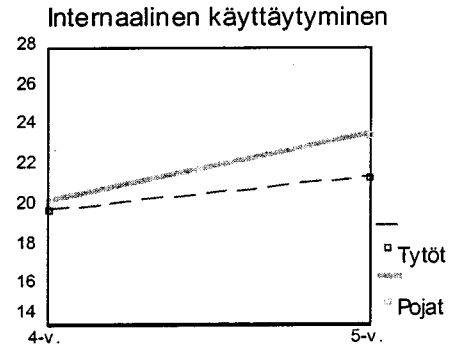
KUVIO 2. Ongelmakäyttäytyminen tytöillä ja pojilla

Eksternaalisen käyttäytymisen osalta sukupuolen omavaikutus oli melkein merkitsevä ($p=.05$). Neljävuotiaana sukupuoliroa ei ollut ($p=.12$), mutta 5-vuotiaana ero oli melkein merkitsevä ($p=.04$) eli pojilla esiintyi enemmän eksternaalista käyttäytymistä kuin tytöillä (ks. kuvio 3).

Internaalisen käyttäytymisen osalta sukupuolella ei ollut omavaikutusta ($p=.36$). Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut sukupuoliroa 4-vuotiaana ($p=.75$) eikä 5-vuotiaana ($p=.24$) internaalisessa käyttäytymisessä (ks. kuvio 4).

KUVIO 3. Eksternaalinen käyttäytyminen tyttöillä ja pojilla

KUVIO 4. Internaalinen käyttäytyminen tyttöillä ja pojilla

Taulukko 5. Sukupuolierot käyttäytymisessä

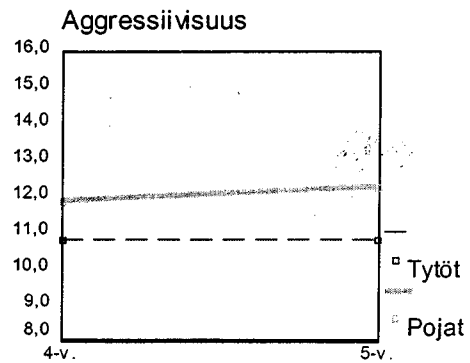
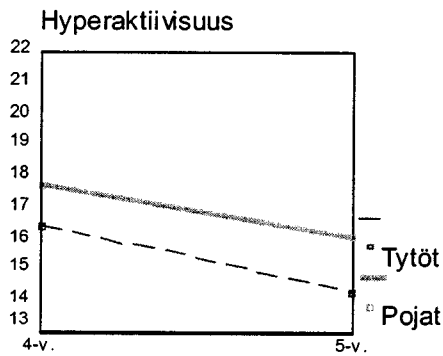
Käyttäytyminen	4- VUOTIAANA				5- VUOTIAANA							
	Työtöt (N=53)		Pojat (N=62)		t	p	Työtöt (N=53)		Pojat (N=53)		t	p
	x	SD	x	SD			x	SD	x	SD		
Sopeutuva												
käyttäytyminen	46.30	7.07	42.82	7.02	2.64	.01	48.13	7.04	45.50	7.61	1.91	.06
Ongelma-												
käyttäytyminen	64.09	17.83	69.24	16.76	-1.59	.11	63.06	21.35	71.53	19.34	-2.23	.03
Eksternaalinen												
käyttäytyminen	27.26	8.10	29.58	7.79	-1.56	.12	25.08	9.39	28.37	7.69	-2.07	.04
Internaalinen												
Käyttäytyminen	19.81	7.98	20.26	7.03	-.319	.75	21.45	8.47	23.61	10.58	-1.20	.24

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

3.5. Sukupuolierot käyttäytymisskaaloissa

Hyperaktiivisuudessa sukupuolen omavaikutusta voidaan pitää suuntaa antavana (p=.10). Sukupuolieroa ei löytynyt 4-vuotiaana (t = -1.29, p=.20) , mutta 5- vuotiaana (t= -1.71, p=.09) löytyi suuntaa antava ero poikien ollessa hyperaktiivisempia kuin tytöt (pojat: x=16.10, SD=5.21; tytöt: x=14.28, SD=6.19) (ks. kuvio 5).

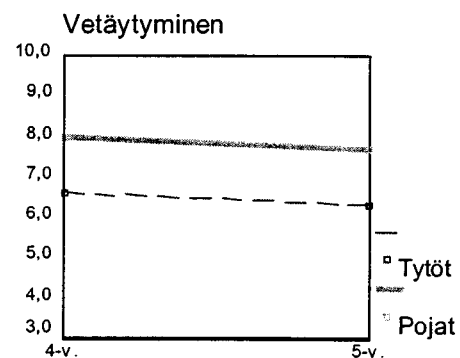
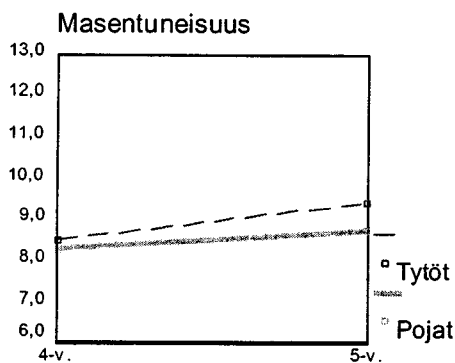
Aggression suhteen sukupuolen omavaikutusta voidaan pitää melkein merkitsevänä ($p=.04$). Neljävuotiaana sukupuolieroa ei ollut ($t= -1.57, p=.12$), mutta 5-vuotiaana ero oli melkein merkitsevää ($t= -2.17, p=.03$) poikien ollessa tyttöjä aggressiivisempia (pojat $x=12.27, SD=3.62$; tytöt $x=10.79, SD=3.70$) (ks. kuvio 6).

KUVIO 5. Hyperaktiivisuus tytöillä ja pojilla KUVIO 6. Aggressiivisuus tytöillä ja pojilla

Masentuneisuuden suhteen sukupuolella ei ollut omavaikutusta ($p=.42$) eli tyttöjen ja poikien välillä ei ollut sukupuolieroa 4-vuotiaana ($t=.37, p=.71$) eikä 5-vuotiaana ($t=1.00, p=.32$) (ks. kuvio 7).

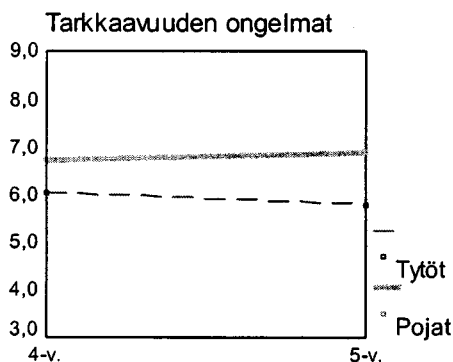
Vetäytymisessä sukupuolen omavaikutusta voidaan pitää melkein merkitsevänä ($p=.05$). Suuntaa antava ero löytyi sekä 4-vuotiaana ($t= -1.77, p=.08$) että 5-vuotiaana ($t=-1.87, p=.07$) poikien ollessa molemmilla kerroilla tyttöjä vetäytyvämpiä (4-vuotiaat tytöt: $x=6.60, SD=3.57$ ja pojat: $x=7.98, SD=4.64$; 5-vuotiaat tytöt: $x=6.28, SD=3.16$ ja pojat: $x=7.71, SD=4.73$) (ks. kuvio 8).

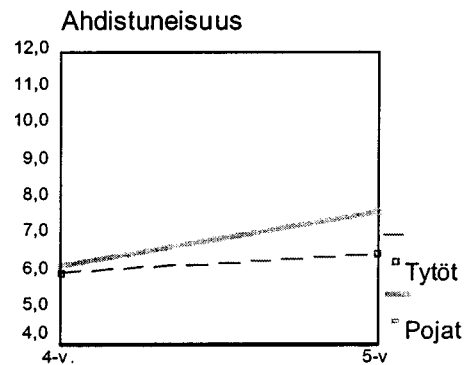
KUVIO 7. Masentuneisuus tytöillä ja pojilla KUVIO 8. Vetäytyminen tytöillä ja pojilla

Tarkkaavuuden ongelmien suhteen sukupuolen omavaikutusta voidaan melkein merkitsevästi (p=.04). Neljävuotiaana sukupuolieroa ei ollut (t=-1.54, p=.13), mutta 5-vuotiaana sukupuolieroa oli melkein merkitsevä (t=-2.00, p=.05) eli pojilla esiintyi enemmän tarkkaavuuden ongelmia kuin tytöillä (pojat x=6.87, SD=2.34; tytöt: x=5.79, SD=3.40) (ks. kuvio 9).

Ahdistuneisuuden suhteen sukupuolella ei ollut omavaikutusta (p=.23) eli tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroja 4-vuotiaana (t=-.32, p=.75), mutta 5-vuotiaana löytyi suuntaa antava sukupuolieroa (t=-1.71, p=.09) poikien ollessa tyttöjä ahdistuneempia (pojat: x=7.60, SD=3.77; tytöt: x=6.47, SD=3.21) (ks. kuvio 10).

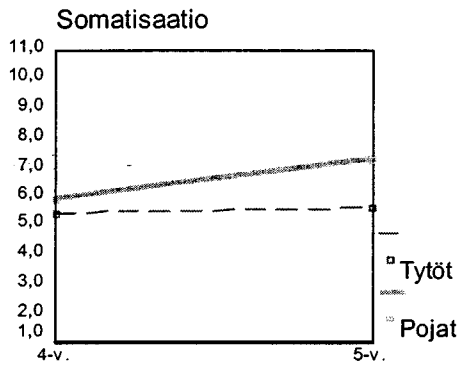
KUVIO 9. Tarkkaavuuden ongelmat tytöillä ja pojilla

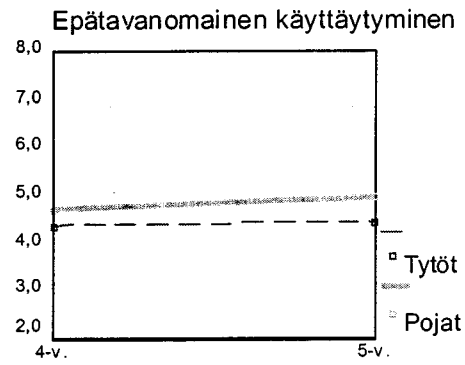
KUVIO 10. Ahdistuneisuus tytöillä ja pojilla

Somatisaation suhteen sukupuolen omavaikutus oli suuntaa antava (p=.09). Neljävuotiaana sukupuolieroa ei ollut (t=-.78, p=.44), mutta 5-vuotiaana sukupuolieroa oli melkein merkitsevä (t=-1.97, p=.05) eli pojilla esiintyi enemmän somatisaatiota kuin tytöillä (pojat: x= 7.31, SD=5.51; tytöt: x= 5.58, SD= 3.40) (ks. kuvio 11).

Epätavanomaisen käyttäytymisen suhteen sukupuolella ei ollut omavaikutusta (p=.39) eli tyttöjen ja poikien välillä ei ollut sukupuolieroja 4-vuotiaana (t=-.62, p=.54) eikä 5-vuotiaana (t=-.91, p=.36) (ks. kuvio 12).

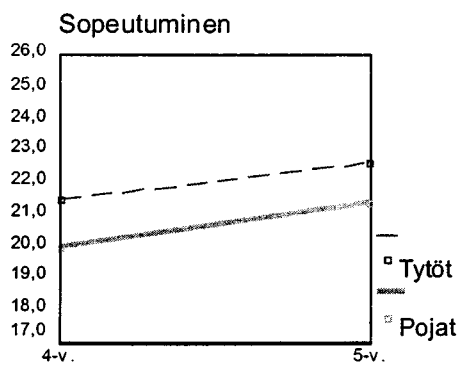
KUVIO 11. Somatisaatio tyttöillä ja pojilla

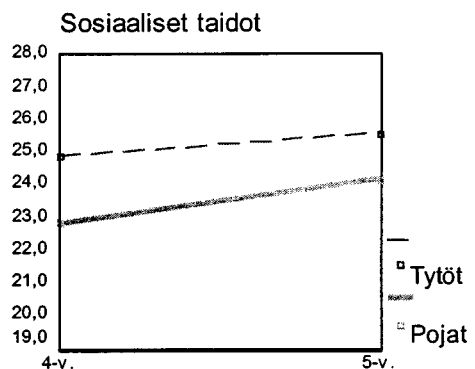
KUVIO 12. Epätavanomainen käyttäytyminen tyttöillä ja pojilla

Sopeutumisen suhteen sukupuolen omavaikutus oli merkitsevä ($p=.01$). Sekä 4-vuotiaana ($t=2.37$, $p=.02$) että 5-vuotiaana ($t=2.21$, $p=.03$) sukupuolierot olivat melkein merkitseviä tyttöjen ollessa poikia sopeutuvaisempia (4-vuotiaat tytöt: $x=21.45$, $SD=3.04$ ja pojat $x=19.98$, $SD=3.47$; 5-vuotiaat tytöt: $x=22.58$, $SD=2.97$ ja pojat: $x=21.35$, $SD=2.99$) (ks. kuvio 13).

Sosiaalisten taitojen osalta sukupuolen omavaikutus oli melkein merkitsevä ($p=.03$). Neljävuotiaana sukupuoliero oli melkein merkitsevä ($t=2.27$, $p=.03$) tyttöjen ollessa sosiaalisesti taitavampia kuin pojat (tytöt: $x=24.85$, $SD=5.11$; pojat: $x=22.84$, $SD=4.39$), mutta 5-vuotiaana sukupuolieroa sosiaalisissa taidoissa ei enää ollut ($t=1.44$, $p=.15$) (ks. kuvio 14).

KUVIO 13. Sopeutuminen tyttöillä ja pojilla

KUVIO 14. Sosiaaliset taidot tyttöillä ja pojilla

TAULUKKO 6. Sukupuolierot käyttäytymisskaaloissa 4- ja 5-vuotiaana

Käyttäytymis- skaalat	4-VUOTIAANA				5-VUOTIAANA							
	Tytöt (N=53)		Pojat (N=62)		Tytöt (N=53)		Pojat (N=62)		Tytöt (N=53)		Pojat (N=62)	
	x	SD	x	SD	t	p	x	SD	x	SD	t	p
Hyperaktiivisuus	16.47	5.57	17.73	4.83	-1.29	.20	14.28	6.19	16.10	5.21	-1.71	.09
Aggressio	10.79	3.34	11.85	3.85	-1.57	.12	10.79	3.70	12.27	3.62	-2.17	.03
Masentuneisuus	8.47	3.26	8.26	2.87	.37	.71	9.40	3.94	8.71	3.42	1.00	.32
Vetäytyminen	6.60	3.57	7.98	4.64	-1.77	.08	6.28	3.16	7.71	4.73	-1.87	.07
Tarkkaavuuden ongelmat	6.04	2.63	6.71	2.05	-1.54	.13	5.79	3.40	6.87	2.34	-.20	.05
Ahdistus	5.94	2.96	6.13	3.18	-.32	.75	6.47	3.21	7.60	3.77	-1.71	.09
Somatisaatio	5.40	3.48	5.87	3.02	-.78	.44	5.58	3.40	7.31	5.51	-1.97	.05
Epätavanomainen käyttäytyminen	4.38	2.84	4.71	2.90	-.62	.54	4.45	3.00	4.97	3.03	-.91	.36
Sopeutuminen	21.45	3.04	19.98	3.47	2.40	.02	22.58	2.97	21.35	2.99	2.21	.03
Sosiaaliset taidot	24.85	5.11	22.84	4.39	2.27	.03	25.55	4.87	24.15	5.50	1.44	.15

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Keskiarvojen perusteella voidaan lisäksi huomata, että pojilla esiintyi sekä 4- että 5-vuotiaana enemmän hyperaktiivisuutta, aggressiivisuutta, vetäytymistä, tarkkaavuuden ongelmia, ahdistusta, somatisaatiota sekä epätavanomaista käyttäytymistä. Sen sijaan masentuneisuutta tytöillä oli poikia enemmän ja tytöt olivat myös sopeutuvaisempia ja sosiaalisilta taidoiltaan parempia kuin pojat sekä 4- että 5-vuotiaana (ks. taulukko 6).

4. POHDINTA

Tässä tutkimuksessa sopeutuva käyttäytyminen osoitti vahvaa jatkuvuutta mikä vastaa Guerinin & Gottfriedin (1988) tutkimustuloksia. Myös ongelmakäyttäytyminen osoitti vahvaa jatkuvuutta neljästä viiteen vuoteen. Tämä vastaa Keenanin ym. (1998) tutkimustuloksia, joiden mukaan varhainen ongelmakäyttäytyminen lapsilla osoitti jatkuvuutta. Myös Borgen (1996) tutkimuksen mukaan ongelmaisella lapsella oli 42% suurempi riski osoittaa myöhempiä ongelmia verrattuna ei-ongelmaiseen lapseen.

Toisaalta käyttäytymisongelmien kohdalla on löydetty myös merkittävää positiivista muutosta (Keenan ym., 1998). Borgen (1996) tutkimus osoitti, että yli puolet ongelmallisiksi luokitelluista lapsista osoittivat ajan myötä siirtymistä hyvin toimivaan käyttäytymiseen. Tässä tutkimuksessa ei tarkasteltu yksilötasolla mahdollisesti ajan myötä tapahtuvia käyttäytymisen muutoksia.

Tässä tutkimuksessa sekä eksternaalinen että internaalinen ongelmakäyttäytyminen osoittivat vahvaa jatkuvuutta neljästä viiteen vuoteen eikä niiden jatkuvuudessa löytynyt eroja. Useissa muissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että eksternaaliset ongelmat ovat pysyvämpiä kuin internaaliset ongelmat (Fischer ym., 1984; Kohn & Rosman, 1972; Offord ym., 1992; Pianta & Castaldi, 1989; Rose ym., 1989; Verhulst ym., 1993), vaikkakin myös eriäviä tuloksia on saatu (McConaughy ym., 1992; Verhulst & van der Ende, 1992). Yksittäisistä käyttäytymismuodoista aggression (Garcia-Coll ym., 1984; Prior ym., 1992) sekä sosiaalisen vetäytymisen (Rubin, 1993; Rubin & Both, 1989) on havaittu osoittavan vahvaa jatkuvuutta. Myös tässä tutkimuksessa nämä ongelmakäyttäytymisen muodot osoittivat jatkuvuutta.

Tutkimuksissa on pohdittu syitä eksternaalisen ja internaalisen käyttäytymisen jatkuvuuden eroihin. On ajateltu, että koska internaaliset ongelmat sisältävät kognitiivispohjaisia oireita, niitä saattaisi esiintyä harvemmin alle kouluikäisten lasten keskuudessa, joilla on vähemmän kognitiivista kykyä itsetutkiskeluun (Keenan ym., 1998). Internaalisten oireiden ilmaisu verbaalisesti tai käytöksellisesti on rajallista nuorilla lapsilla ja internaalista käyttäytymistä voi olla vaikea mitata (Keenan ym., 1998; Fisher, ym., 1984). Verrattuna eksternaaliseen käyttäytymiseen internaalinen käyttäytyminen voi olla vähemmän ongelmallista vanhemmille ja internaalisen käyttäytymisen muodot voivat jäädä helpommin huomaamatta (Hinshaw ym., 1992;

Rose ym., 1989). Myös tässä tutkimuksessa vanhempien on voinut olla helpompi vastata eksternaalista käyttäytymistä mittaaviin kysymyksiin kuin internaalista käyttäytymistä mittaaviin kysymyksiin.

Lasten käyttäytymisongelmien jatkuvuutta tai jatkumattomuutta tutkittaessa täytyy tehdä tilaa lapsen käyttäytymisen muuttuvalle luonteelle (Keenan ym, 1998). Tietyn ongelman ilmaisu voi muuttua kehityksellisten haasteiden myötä (Sroufe & Rutter, 1984). Yksittäiset oireet heijastavat todennäköisemmin väliaikaista stressireaktiota ohimenevästä tilanteesta ja tilapäistä kehityksellistä vaatimusta (Campbell, 1990; Moss & Susman, 1980) kuten sisaren syntymä tai koulu aloittaminen (Prior ym, 1992). Pysyvyys on selvintä äärimmäisissä tapauksissa (Campbell, 1990). On myös havaittu, että ongelmien pysyvyys on erityisen suurta alle kouluikäisillä, joilla esiintyy vakavia ongelmia sekä kotona että kodin ulkopuolella verrattuna lapsiin, joilla ongelmakäyttäytymistä esiintyy vain kotona (Miller ym., 1997). Tärkeää olisi mahdollisimman varhain huomata vakavimmat häiriöt, sillä varhainen interventio voi ehkäistä tulevaisuudessa vakavimmilta ongelmilta sekä tulee kustannuksiltaan halvemmaksi (Feil, Severson, & Walker, 1998).

Eksternaalisen ja internaalisen käyttäytymisen jatkuvuuden sukupuolieroja on myös tutkittu. Tässä tutkimuksessa ei löydetty sukupuolieroja eksternaalisen käyttäytymisen jatkuvuudessa, mikä vastaa useiden muiden tutkimusten tuloksia (Pianta & Caldwell, 1990; Heller ym., 1990). Sen sijaan tässä tutkimuksessa internaalinen käyttäytyminen oli jatkuvampaa pojilla kuin tytöillä, mikä on vastakkainen Olsonin ja Rosenblumin (1998) tutkimustuloksen kanssa, jonka mukaan tytöt osoittivat suurempaa pysyvyyttä internaalisessa käyttäytymisessä kuin pojat. Saattaa olla, että tässä tutkimuksessa vanhemmat ovat helpommin huomanneet internaaliset oireet pojilla kuin tytöillä, mikä on voinut vaikuttaa siihen, että internaalinen käyttäytyminen näkyi pojilla jatkuvampana kuin tytöillä.

Tässä tutkimuksessa eksternaalisen käyttäytymisen esiintyvyydessä ei löytynyt sukupuolieroja 4-vuotiaana, mutta 5-vuotiaana pojilla esiintyi enemmän eksternaalista käyttäytymistä kuin tytöillä. Tulos on samansuuntainen muiden tutkimustulosten kanssa, joissa on todettu 2-6-vuotiaiden poikien osoittavan enemmän eksternaalista käyttäytymistä kuin samanikäisten tyttöjen (Feil ym., 1998; Crowther ym., 1981; Hagekull & Bohlin, 1992).

Tässä tutkimuksessa tilastollisesti merkitseviä sukupuolieroja internaalisen käyttäytymisen esiintymisessä ei löytynyt. Tämä tulos vastaa muista tutkimuksista

saatuja tuloksia, joiden mukaan merkittäviä sukupuolieroja internaalisessa käyttäytymisessä ei ole löydetty nuorilla lapsilla (Feil ym., 1998). Tämä sukupuolten välinen ero eksternaalisessa käyttäytymisessä ja samankaltaisuus internaalisessa käyttäytymisessä pysyy samana läpi lapsuuden (Keenan & Shaw, 1997). Nuoruudessa tytöt alkavat oirehtia poikia enemmän internaalisesti ja varhaisaikuisuudessa depressio on kaksi kertaa yleisempi naisilla kuin miehillä (Angold & Rutter, 1992).

Internaaliseen käyttäytymiseen ei tässä tutkimuksessa kuulunut vetäytyminen, jota esiintyi pojilla sekä 4- että 5-vuotiaana enemmän kuin tytöillä. Vaikkakaan tulos ei ollut tilastollisesti merkitsevä, on se kuitenkin kiinnostava, sillä useat tutkimukset ovat osoittaneet, että sosiaalisesti vetäytyvillä pojilla on suurempi riskistatus kuin sosiaalisesti vetäytyvillä tytöillä (Rubin & Coplan, 1998). On mahdollista, että suomalaisessa kulttuurissa tyttöjen vetäytyminen on sosiaalisesti suotavampaa kuin poikien, jolloin poikien vetäytyminen on silmiinpistävämpää ja havaitaan helpommin.

Tutkimukset osoittavat, että sukupuolierot ongelmakäyttäytymisen esiintyvyydessä johtuvat pysyvämmästä käyttäytymisongelmien laskusta tai niiden lisääntymisen vähydestä suurimmalla osalla tytöistä, kun taas suurin osa pojista osoittaa vähemmän pysyvää laskua tai joissakin tapauksissa jopa ongelmakäyttäytymisen lisääntymistä (Prior ym., 1992; Rose ym., 1989). Gustafssonin (1995) tutkimustulokset osoittivat, että pojilla esiintyi kaksi kertaa enemmän häiriintynyttä käyttäytymistä kuin tytöillä ja iän lisääntyessä häiriintyneiden tyttöjen osuus väheni, kun taas poikkeavuudet pojilla jatkuivat yhtä yleisinä 4-6-vuotiaana kuin 2-3-vuotiaana.

Keenan ja Shaw (1997) esittävät kaksi selitystä sille, miksi tytöt ja pojat ilmaisevat ongelmakäyttäytymistä eri tavoin. Monissa yhteiskunnissa hiljaista leikkiä, pelokkuutta ja riippuvuutta pidetään tytöillä normatiivisena käyttäytymisenä, toisin kuin yliaktiivisuutta, aggressiota ja tottelemattomuutta (Simpson & Stevenson-Hinde, 1985; Zahn-Waxler, 1993). Lievät ahdistuneisuuden ja riippuvuuden ilmaiset tytöillä hyväksytään normatiivisina ja niihin rohkaistaan (Keenan & Shaw, 1997). On mahdollista, että vauvoina tai leikki-ikäisinä vaikeasti hallittavat tytöt soviaalistetaan ilmaisemaan varhainen ongelmakäyttäytyminen sukupuolelle tyypillisellä tavalla. Ujoa tai vetäytyvää käyttäytymistä ei välttämättä koeta kovin häiritseväksi eikä niitä mahdollisesti pidetä ongelmallisina. Tytöt näyttävät kasvavan ulos aikaisemmista ongelmistaan (Keenan & Shaw, 1997). Toinen selitysmalli on se, että tyttöjen ongelmakäyttäytymisen jatkumattomuus perustuu sukupuolieroihin kehitysprosessissa. Monissa fyysisissä, verbaalisissa ja sosiaalis-emotionaalisissa toiminnoissa tytöt

kypsyvät nopeammin kuin pojat (Eme, 1992). Tytöt saavuttavat sopeutuvat taidot, esim. kieli ja sosiaaliset taidot, aikaisemmin ja näiden taitojen kehittyminen helpottaa tyttöjen sosiaalista vuorovaikutusta, mikä johtaa muutoksiin ongelmakäyttäytymisen kehityksessä (Keenan & Shaw, 1997).

Tutkimustulokset eivät ole yhdenmukaisia siinä, missä iässä sukupuolieroja ongelmakäyttäytymisen esiintyvyydessä esiintyy (Campbell, 1990). Tutkimustulosten mukaan erot käyttäytymisongelmien esiintyvyydessä tyttöjen ja poikien välillä alkavat näkyä noin neljän vuoden iässä (Keenan & Shaw, 1997). Tässä tutkimuksessa sukupuolten välisiä merkitseviä eroja ei löytynyt 4-vuotiaana minkään yksittäisen ongelmakäyttäytymisen muodon osalta, vaan vasta 5-vuotiaana pojilla ilmeni tilastollisesti merkitsevästi enemmän aggressiota, tarkkaavuuden ongelmia sekä somatisaatiota.

Myös muissa tutkimuksissa pojat ovat osoittautuneet tyttöjä aggressiivisemmiksi (Campbell, 1990; Coie ym., 1988; Eysenck, 1998; Fabes & Eisenberg, 1992a; Hartup, 1974; Maccoby & Jacklin, 1980; Smith & Green, 1975), vaikkakin myös vastakkaisia tuloksia on saatu. Esimerkiksi Cummings ym., (1989) eivät löytäneet tilastollisesti merkittäviä sukupuolieroja aggression esiintymisessä 2-5-vuotiailla lapsilla. Myös tässä tutkimuksessa löydetty tarkkaavuuden ongelmien yleisempi esiintyminen pojilla kuin tytöillä vastaa aiempia tutkimuksia. Niiden mukaan opettajien ja vanhempien arvioiden perusteella kaikissa ikäryhmissä tytöillä on vähemmän tarkkaavuuden ongelmia kuin samanikäisillä pojilla ja tämä tulos on sama eri kulttuureissa (Bauermeister, 1992; Gomez ym., 1999; Trites ym., 1980). Tässä tutkimuksessa 5- vuotiailla pojilla esiintyi enemmän somatisaatiota kuin tytöillä. Campo, Jansen-McWilliams, Corner ja Kelleher (1999) tutkivat 4-15-vuotiailla lapsilla esiintyvää somatisaatiota ja he eivät saaneet ikäryhmittäin tutkittaessa tilastollisesti merkitseviä sukupuolieroja 4- ja 5-vuotiailla lapsilla. Voi olla, että tässä tutkimuksessa vanhemmat ovat kiinnittäneet poikien somatisaatioon enemmän huomiota kuin tyttöjen mikä näkyy pojilla somatisaation suurempana esiintymisenä.

Tässä tutkimuksessa tytöt olivat sekä 4- että 5-vuotiaana sopeutuvaisempia kuin pojat. Tämä tulos vastaa aiempien tutkimusten tuloksia, joissa on löydetty sukupuolieroja poikien osoittaessa matalampaa sopeutumista kuin tytöt (Simonds & Simonds, 1982). Tässä tutkimuksessa tytöt olivat myös 4-vuotiaana parempia sosiaalisilta taidoiltaan kuin pojat, mikä vastaa Saundersin ym. (1999) tutkimustulosta, jonka mukaan tytöillä oli poikia paremmat sosiaaliset taidot. Samansuuntaisen tuloksen

saivat LaFreniere ja Dumas (1996) tutkimuksessaan, jossa 3-6-vuotiailla pojilla oli matalampi sosiaalinen kompetenssi kuin samanikäisillä tytöillä. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan löytynyt sukupuolieroja sosiaalisissa taidoissa enää 5-vuotiaana eli pojat olivat saavuttaneet tyttöjä sosiaalisten taitojen osalta.

Lasten psykopatologialle on usein ominaista kahden tai useamman häiriön esiintyminen yhtä aikaa (McConaughy & Skiba, 1993). Myös tässä tutkimuksessa löydettiin vahvoja yhteyksiä eri käytösongelmien välillä. Vahvimmat yhteydet löytyivät sekä neljä- että viisivuotiaana masentuneisuuden ja ahdistuksen, hyperaktiivisuuden ja aggression sekä hyperaktiivisuuden ja epätavanomaisen käyttäytymisen väliltä.

Tässä tutkimuksessa suomalaislasten käyttäytymistä verrattiin BASC:in normiaineiston amerikkalaisten lasten käyttäytymiseen sekä 4- että 5-vuotiaana. Suomalaislapsilla esiintyi 4-vuotiaana amerikkalaislapsia enemmän aggressiota ja epätavanomaista käyttäytymistä ja vähemmän vetäytymistä, ahdistusta, somatisaatiota sekä masentuneisuutta. Viisivuotiaana suomalaislapsilla esiintyi edelleen enemmän aggressiota ja epätavanomaista käyttäytymistä sekä vähemmän vetäytymistä ja hyperaktiivisuutta. Yleisesti ottaen suomalaislapsilla näyttäisi olevan amerikkalaislapsia enemmän eksternaalista ja vähemmän internaalista ongelmakäyttäytymistä, mihin saattaa kulttuuritekijöillä olla yhteyttä. Suomessa saatetaan kiinnittää helpommin huomiota eksternaaliseen ongelmakäyttäytymiseen ja se saatetaan tulkita sosiaalisesti epäsuotavammaksi kuin Yhdysvalloissa. Toisaalta internaalista ongelmakäyttäytymistä suvaitaan suomalaisessa kulttuurissa ehkä enemmän kuin amerikkalaisessa kulttuurissa.

Tutkimus perustui pääasiassa korrelaatiotarkasteluihin, joten kausaalipäätelmiä ei ole mahdollista tehdä tämän tutkimuksen pohjalta. Tämän tutkimuksen kvantitatiivinen tutkimusote johtaa yleistyksiin yksilöllisyyden kustannuksella. Yleisellä tasolla ongelmakäyttäytymisen jatkuvuus on voinut näyttäytyä vahvempana kuin mitä se yksilötasolla todellisuudessa on ollut. Useimmilla pienillä lapsilla ongelmat ovat lyhytaikaisia (Campbell, 1990). Tärkeää olisi tunnistaa ne varhaiset käyttäytymismuodot, jotka kestävät, ovat ikään nähden poikkeavia ja häiriöön viittaavia (Kumpulainen, 1996) ja jotka luotettavasti ennustavat myöhempiä käyttäytymisen ongelmia (Growther ym., 1981).

Tutkimusmenetelmänä käytettiin itsearviointilomaketta, jolloin näkökulma on subjektiivinen ja vanhemmat ovat voineet pyrkiä vastaamaan sosiaalisesti suotuisalla tavalla. Tutkimuksissa on havaittu, että aikuisilla voi olla taipumusta väheksyä ja mitätöidä lasten psyykkisiä oireita (Kumpulainen, 1996). Myös kysymysten tulkinnessa

on voinut olla vaikeuksia ja vanhemmat ovat voineet tulkita eri tavoin kysymyksiä. Toisaalta vanhemmat ovat ensisijaisia ja tärkeimpiä tiedonlähteitä tutkittaessa pieniä lapsia. Jatkossa olisi tietysti hyvä, jos vanhempien lisäksi esim. päiväkodin henkilökunta tai opettaja voisi osallistua arviointiin. Lapsen käyttäytyminen kuitenkin muuttuu tilanteen ja kontekstin mukaan, joten eri ihmisiltä saadut havainnot voivat poiketa suurestikin toisistaan. Kiinnostavaa olisi jatkossa selvittää, millaisia olivat perheet, jotka jättivät kyselylomakkeen kokonaan palauttamatta. Kiinnostavaa olisi myös tutkia eroavatko päivähoitossa ja kotona olevat lapset toisistaan ongelmakäyttäytymisen ja sosiaalisten taitojen suhteen.

Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista etsiä tekijöitä, jotka johtavat lapsilla erilaisiin kehityspolkuihin käyttäytymisessä. Jatkossa olisi kiinnostavaa selvittää minkälaiset tekijät ovat yhteydessä sopeutuvaan käyttäytymiseen sekä eksternaaliseen ja internaaliseen ongelmakäyttäytymiseen ja voidaanko löytää selviä kehityspolkuja. Kiinnostavaa olisi myös tarkastella joitakin lapsia yksilötasolla ja seurata heidän käyttäytymistään ja siinä mahdollisesti ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia ja näihin yhteydessä olevia erilaisia tekijöitä.

Koulumaailmaan siirtyminen on uusi haaste lapselle jolloin mm. sosiaalisten taitojen merkitys korostuu. Koulun aloittaminen voi kärjistä mahdollisia olemassa olevia ongelmia ja jatkossa olisikin mielenkiintoista seurata kuinka koulunkäynnin aloittaminen vaikuttaa toisaalta lapsiin, joilla on puutteita sosiaalisissa taidoissa, ja toisaalta lapsiin, joiden sosiaaliset taidot ovat hyvät.

LÄHTEET

- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. (1978). The classification of child psychopathology: A review and analysis of empirical efforts. *Psychological Bulletin*, 85, 1275-1301.
- Achenbach, T. M., Edelbrock, C., & Howell, C. (1987). Empirically-based assessment of the behavioral/emotional problems of 2-3 year old children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15, 629-650.
- Almqvist, F. (1996). Psykkisen kehityksen geneettinen perusta. Teoksessa E. Räsänen, I. Moilanen, T. Tamminen, & F. Almqvist (toim.), *Lasten- ja nuorisopsykiatria* (s. 24-29). Helsinki: Kustannus Oy Duedecim.
- Angold, A., & Rutter, M. (1992). Effects of age and pubertal status on depression in a large clinical sample. *Development and Psychopathology*, 4(1), 5-28.
- Arnold, L. E. (1996). Sex differences in ADHD: Conference summary. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24(5), 555-569.
- Bauermeister, J. (1992). Factor analyses of teacher ratings of attention- deficit hyperactivity and oppositional defiant symptoms in children aged four through thirteen years. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 27-34.
- Bee, H. (1999). *The growing child. An applied approach* (2. painos). New York: Longman
- Belsky, J., Lerner, R. M., & Spanier, G B. (1984). *The child in the family*. NY: Random House.
- Berk, L. E. (1989). *Child development*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bijou, S. W. (1976). *Child development*. Boston: Allyn and Bacon.

- Borge, A., I., H. (1996). Developmental pathways of behavior problems in the young child: Factors associated with continuity and change. *Scandinavian Journal of Psychology*, 37, 195-204.
- Buss, D. M., Block, J. H., & Block, J. (1980). Preschool activity level: Personality correlates and developmental implications. *Child Development*, 51, 401-408.
- Campbell, S. B. (1990). *Behavior problems in preschool children*. New York: Guilford Press.
- Campbell, S. B. (1997). Behavior problems in preschool children: Developmental and family issues. *Advances in Clinical Child Psychology*, 19, 1-26.
- Campbell, S. B., Ewing, L. J., Breaux, A. M., & Szumowski, E. K. (1986). Parent-identified behavior problem toddlers: Follow-up at school entry. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 20, 473-488.
- Campo, J. V., Jansen- McWilliams, L., Comer, D. M., & Kelleher, K. J. (1999). Somatization in pediatric primary care: Association with psychopathology, functional impairment, and use of services. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(9), 1093-1101.
- Carson, D. K., Wagner, B. S., & Schultz, N. W. (1988). Temperament and gender: Correlates of toddler social competence. *Journal of Genetic Psychology*, 148(3), 289-302.
- Caspi, A. (1998). Personality development across the life course. Teoksessa W. Damon (toim.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (s. 311-380). John Wiley.
- Chess, S. (1970). Temperament and children at risk. Teoksessa E. J. Anthony & C. Koupernik (toim.), *The child in his family: The international yearbook for child psychiatry and allied disciplines: vol. 1.* (s. 121-130). New York: John Wiley.
- Cicchetti, D., & Toth, S. L. (1991). A developmental perspectives on internalizing and externalizing disorders. Teoksessa D. Cicchetti & S. L. Toth (toim.), *Rochester symposium on*

developmental psychopathology: Vol. 2. Internalizing and externalizing expressions of dysfunction (s.1-19). Rochester, NY: University of Rochester Press.

Coie, J. D., Belding, M., & Underwood, M. (1988). Aggression and peer rejection in childhood. Teoksessa B. B. Lahey & A. E. Kazdin (toim.), *Advances in clinical child psychology*: Vol. 2. (s. 125-158). New York: Plenum Press.

Cole, M. (1992). Context, modularity, and the cultural constitution of development. Teoksessa L. T. Winegar & J. Valsiner (toim.), *Children's development within social context*: Vol. 2. Research and methodology (s.5-31). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Crowther, J. K., Bond, L. A., & Rolf, J. E. (1981). The incidence, prevalence, and severity of behavior disorders among preschool-aged children in day care. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 9, 23-42.

Cuccaro, M. L., Holmes, G. R., & Wright, H. H. (1993). Behavior problems in preschool children: A pilot study. *Psychological Reports*, 72, 121-122.

Cummings, E., Iannotti, R. J., & Zahn-Waxler, C. (1989). Aggression between peers in early childhood: Individual continuity and developmental change. *Child Development*, 60(4), 887-895.

Eme, R. F. (1992). Selective female affliction in the developmental disorders of childhood: A literature review. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(4), 354-364.

Eysenck, R. E. (1998). *Psychology an integrated approach*. New York: Addison Wesley Longman.

Fabes, R. A., & Eisenberg, N. (1992a). Young children's emotional arousal and anger/aggressive behaviors. Teoksessa A. Traezek & H. Zumkley (toim.), *Sosialization and aggression* (s.85-102). Berlin: Springer- Verlag.

Feil, E. G., Severson, H. H., & Walker, H. M. (1998). Screening for emotional and behavioral delays: The early screening project. *Journal of Early Intervention, 21*(3), 252-266.

Fischer, M., Rolf, J., Hasazi, J., & Cummings, L. (1984). Follow-up of a preschool epidemiological sample: Cross-age continuities and predictions of later adjustment with internalizing and externalizing dimension of behavior. *Child Development, 55*, 137-150.

Garcia-Coll, C., Kagan, J., & Reznick, J. S. (1984). Behavioral inhibition in young children. *Child Development, 55*, 1005-1019.

Gomez, R., Harvey, J., Quick, C., Scharer, I., & Harris, G. (1999). DSM-IV AD/HD: Confirmatory factor models, prevalence, and gender and age differences based on parent and teacher ratings of Australian primary school children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 40*(2), 256-274.

Guerin, D., & Gottfried, A. W. (1988). Minnesota child development inventories: Predictors of intelligence, achievement, and adaptability. *Journal of Pediatric Psychology, 12*(4), 595-609.

Gustafsson, P. A. (1995). Behavioural problems in pre-school children: An epidemiologic study at Swedish day-care centres. *Nordic Journal of Psychiatry, 49*(1), 55-61.

Hagekull, B., & Bohlin, G. (1992). Prevalence of problematic behaviors in four- year-olds. *Scandinavian Journal of Psychology, 33*(4), 359-369.

Hartup, W. W. (1974). Aggression in childhood: Developmental perspectives. *American Psychologist, 29*, 336-341.

Heller, T. L., Baker, B. L., Henker, B., & Hinshaw, S. P. (1996). Externalizing behavior and cognitive functioning from preschool to first grade: Stability and predictors. *Journal of Clinical Child Psychology, 25*(4), 376-387.

- Hinshaw, S. P., Han, S. S., Erhardt, D., & Huber, A. (1992). Internalizing and externalizing behavior problems in preschool children: Correspondence among parent and teacher ratings and behavior observations. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(2), 143-150.
- Jenkins, S., Bax, M., & Hart, H. (1980). Behavior problems in preschool children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 21, 5-18.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girl's early problem behavior. *Psychological Bulletin*, 121(1), 95-113.
- Keenan, K., Shaw, D., Delliquadri, E., Giovanni, J., & Walsh, B. (1998). Evidence for the continuity of early problem behaviors: Application of a development model. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26(6), 441-454.
- Kelly, B. (1996). The significance of preschool behavior problems for adjustment in later life. *Early Child Development and Care*, 117, 1-19.
- Kohn, M., & Rosman, B. L. (1972). A social competence scale and symptom checklist for the preschool child: Factor dimension, their cross-instrument generality, and longitudinal persistence. *Developmental Psychology*, 6, 430-444.
- Korner, A. F., Zeanah, C. H., Linde, J., Berkowitz, R. I., Kraemer, H. C., & Agras, W. S. (1985). The relation between neonatal and later activity and temperament. *Child Development*, 56, 38-42.
- Kumpulainen, K. (1996). Epidemiologiaa. Teoksessa E. Räsänen, I. Moilanen, T. Tamminen, & F. Almqvist (toim.), *Lasten- ja nuorisopsykiatria* (s. 92-96). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Ladd, G. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peers in the classroom: Predictors of children's early school adjustment? *Child Development*, 61, 1081-1100.

LaFreniere, P. J., & Dumas, J. E. (1996). Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCBE-30). *Psychological Assessment*, 8(4), 369-377.

Lerner, R. M. (1986). *Concepts and theories of human development* (2. painos). Newberry Award Records.

Lerner, R. (1998). Theories of human development: Contemporary perspectives. Teoksessa W. Damon (toim.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (s.1-24). John Wiley.

Loeber, R. (1982). The stability of antisocial and delinquent child behavior: A review. *Child Development*, 53, 1431-1446.

Maccoby, E. E., Jacklin, C. N., & Ruff, H. A. (1980). Sex difference in aggression: A rejoinder and reprise. *Child Development*, 51, 964-980.

McConaughy, S. H., & Skiba, R. J. (1993). Comorbidity of externalising and internalising problems. *School Psychology Review*, 22, 421-436.

McConaughy, S. H., Stanger, C., & Achenbach, T. M. (1992). Three-year course of behavioral/emotional problems in a national sample of 4-to16-year olds: I agreement among informants. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 5, 932-940.

Miller, P. H. (1983). *Theories of development psychology* (3. painos). W. H. Freeman and Company. New York.

Miller, L. S., Koplewicz, H. S., & Klein, R. G. (1997). Teacher ratings of hyperactivity, inattention, and conduct problems in preschoolers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25(2), 113-119.

Moilanen, I. (1996). Tunne- elämän häiriöiden määrittelyä. Teoksessa E. Räsänen, I. Moilanen, T. Tamminen, & F. Almqvist (toim.), *Lasten- ja nuorisopsykiatria* (s. 170-173). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Morison, R., & Masten, A. S. (1991). Peer reputation in middle childhood as a predictor of adaptation in adolescence: A seven-year follow-up. *Child Development*, 62, 991-1007.

Moss, H. A., & Susman, E. J. (1980). Longitudinal study of personality development. Teoksessa O. G., Jr Brim & J. Kagan (toim.), *Constancy and change in human development* (s. 530-595). Harvard University Press.

Offord, D. R., Boyle, M. H., Racine, Y. A., Fleming, J. E., Cadman, D. T., Munroe Blum H., Byrne, C., Links, P. S., Lipman, E. L., McMillan, H. L., Rae Grant, N. I., Sanford, M. N., Szatmari, P., Thomas, H., & Woodward, C. A. (1992). Outcomes, prognosis and risk in a longitudinal follow-up study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31, 916-923.

Ollendick, T. H., Weist, M. D., Borden, M. C., & Greene, R. W. (1992). Sociometric status and academic, behavioral, and psychological adjustment: A five-year longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 80-87.

Olson, S. H., & Rosenblum, K. (1998). Preschool antecedents of internalizing problems in children beginning school: The role of social maladaptation. *Early Education and Development*, 9(2), 117-129.

Pianta, R. C., & Caldwell, C. B. (1990). Stability of externalizing symptoms from kindergarten to first grade and factors related to instability. *Development and Psychopathology*, 2, 247-258.

Pianta, R. C., & Castaldi, J. (1989). Stability of internalizing symptoms from kindergarten to first grade and factors related to instability. *Development and Psychopathology*, 1, 305-316.

Prior, M., Smart, D., Sanson, A., Pedlow, R., & Oberklaid, F. (1992). Transient versus stable behavior problems in a normative sample: Infancy to school age. *Journal of Pediatric Psychology*, 4, 423-443.

Reynolds, C. R., & Kamphaus, R. W. (1992). BASC (Behavior Assessment System for Children) Manual. America: American Guidance Service.

Richman, N., & Graham, P. (1971). A behavioral screening questionnaire for use with three-year-old children: Preliminary findings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 12, 5-33.

Rose, S. L., Rose, S. A., & Feldman, J. F. (1989). Stability of behavior problems in very young children. *Development and Psychopathology*, 1, 5-19.

Rubin, K. H. (1982). Social and social-cognitive development characteristics of children. Teoksessa K. H. Rubin & H. S. Ross (toim.), *Peer relationships and social skills in childhood* (s. 353-374). Springer-Verlag New York.

Rubin, K. H. (1993). The Waterloo longitudinal project: Correlates and consequences of social withdrawal from childhood to adolescent. Teoksessa K. H. Rubin & J. B. Asendorph (toim.), *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood* (s.291-314). Lawrence Erlbaum.

Rubin, K. H., & Both, L. (1989). Iris pigmentation and sociability in childhood: A reexamination. *Developmental Psychology*, 22, 717-726.

Rubin, K. H., Bukowski, W., & Parker, J. G. (1998). Peer interaction, relationships, and groups. Teoksessa W. Damon & N. Eisenberg (toim.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (s. 619-700). New York: Wiley.

Rubin, K. H., & Coplan, R. J. (1998). Social and nonsocial play in childhood: An individual differences perspective. Teoksessa O. N. Saracho & B. Spodek (toim.), *Multiple perspectives on play in early childhood education* (s. 144-170). State University of New York Press.

- Rubin, K. H., Hymel, S., Mills, R. S. L., & Rose- Krasnor, L. (1991). Conceptualizing different developmental pathways to and from social isolation in childhood. Teoksessa D. Cicchetti & S. L. Toth (toim.), *Rochester symposium on developmental psychopathology*: Vol. 2. Internalizing and externalizing expressions of dysfunction (s. 91-122). Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Rutter, M., & Rutter, M. (1993). *Developing minds: Challenge and continuity across the life-span*. Lontoo: BasicBooks.
- Saunders, I., Sayer, M., & Goodale, A. (1999). The relationship between playfulness and coping in preschool children: A pilot study. *American Journal of Occupational Therapy*, 53(2), 221-226.
- Schaffer, D. R. (1994). *Social & personality development* (3. painos). Pacific Grove: Brooks/Cole.
- Simonds, J. F. & Simonds, M. P. (1982). Nursery school children's temperament related to sex, birth position, and socioeconomic status. *Journal of Pediatric Psychology*, 7(1), 49-59.
- Simpson, A. E., & Stevenson-Hinde, J. (1985). Temperamental characteristics of three to four-year old boys and girls and child-family interactions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 26(1), 43-53.
- Smith, P. K., & Green, M. (1975). Aggressive behavior in English nurseries and playgrounds: Sex differences and response of adults. *Child Development*, 46, 211-214.
- Sommersalo, H., Solantaus, T., & Almqvist, H. (1999). Four-year course of teacher-reported internalising, externalising and comorbid syndromes in preadolescent children. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 8(4), 89-97.
- Sroufe, L. A., & Jacobvitz, D. (1989). Diverging pathways, developmental transformations, multiple etiologies and problem of continuity in development. *Human Development*, 32, 196-203.

Sroufe, L. A., & Rutter, M. (1984). The domain of developmental psychopathology. *Child Development, 55*, 173-189.

Trites, R. L., Blouin, A. G., & LaPrade, K. (1980). Factor analysis of the Conners Teacher Ratings Scale based on a large normative sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 48*, 615-621.

Verhulst, F. C., Eussen, M. L., Berden, G. F., Sanders-Woudstra, J., & van der Ende, J. (1993). Pathways of problem behaviors from childhood to adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 32*, 388-396.

Verhulst, F. C., & van der Ende, J. (1992). Six-year developmental course of internalising and externalising problem behaviors. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 31*, 924-931.

Waters, E., & Sroufe, A. (1983). Social competence as a developmental construct. *Developmental Review, 3*, 79-97.

Zahn-Waxler, C. (1993). Warriors and worriers: Gender and psychopathology. *Development and Psychopathology, 5*(1-2), 79-89.